

Elizabetha Mun

Brzina mraka

1

Pitanja, uvek pitanja. Pri tom nisu ni čekali na odgovore. Samo su gurali dalje, tovarili pitanja na pitanja, pokrivali njima svaki tren, umrtvljujući svaki osećaj sem njihovih trnovitih uboda.

I zahtevi. Ako nije bilo: "Lu, šta je ovo?", onda je bilo, "To, šta je, reci mi?" Činija. Jedna te ista činija, iznova i iznova. To je činija i to ružna činija, dosadna činija, činija skroz i načisto bezlična, nezanimljiva. Ne zanima me ta nezanimljiva činija.

Ako neće da slušaju, zašto bih govorio?

Dovoljno sam pametan da to ne kažem naglas. Sve do čega mi je stalo u životu stečeno je po cenu da ne govorim ono što zaista mislim, već ono što se traži od mene da kažem.

U ovoj kancelariji, u kojoj me procenjuju i savetuju četiri puta godišnje, psihijatar nije ništa manje sigurna u jaz između nas nego što su to bili svi ostali do sada. Bolno je videti tu njenu sigurnost, tako da pokušavam da je ne gledam više nego što se mora. Ima i to svoje opasnosti: poput ostalih, ona misli da bi trebalo više da gledam u oči. Sada je povremeno pogledam.

Doktorka Fornam, odsečna i profesionalna, ne baš suptilno podiže obrvu i odmahuje glavom. Autistične osobe ne shvataju ove znake: tako je po knjizi. Pročitao sam je, te tako i znam šta je to što ne shvatam.

Samo što još nisam proključio koliki je opseg onoga što *oni* ne shvataju. Normalni. Pravi. Oni koji imaju diplome i sede za stolom u udobnim stolicama.

Ja znam ponešto što ona ne zna. Ona ne zna da umem da čitam. Misli da sam hiperleksičan, [u](#) da samo papagajišem. Razlika između onog što naziva papagajisanjem i onog što ona radi kada čita skroz mi je neshvatljiva. Ona ne zna da imam veliki rečnik. Svaki put kad me pita šta mi je posao, i kada joj kažem da još uvek radim u farmaceutskoj kompaniji, postavlja mi pitanje znam li šta znači to "farmaceutska." Misli da papagajišem. Neshvatljiva mi je razlika između toga što ona naziva papagajisanjem i moje upotrebe velikog broja reči. Ona koristi dugačke reči kada se obraća drugim lekarima, sestrama i tehničarima, beskrajno brblja i sve što kaže bi se moglo reći mnogo prostije. Zna da radim za računarom; zna da sam pohađao školu, ali ni pomislila nije da

se to ne slaže s njenim verovanjem da sam u stvari skoro nepismen i da jedva umem da govorim.

Razgovara sa mnom kao da sam zapravo glupo čeljade. Ne sviđa joj se kada koristim velike reči (kako ih naziva) i govori mi da samo kažem ono što mislim.

Mislim da je brzina mraka isto toliko zanimljiva koliko i brzina svetlosti, i da je možda čak i veća, i ko će to otkriti?

Mislim o sili teže; ako postoji svet na kome je ona duplo jača, da li bi onda duvanje ventilatora bilo jače zato što je vazduh gušći, i da li bi onda sa stola oduvalo i moje naočare, a ne samo maramicu? Ili, da li bi onda veća sila teže jače pribila naočare za sto, tako da ih jače duvanje ne bi moglo pomeriti?

Mislim da je svet veliki, strašan, bučan i lud, ali takođe i divan i miran u središtu oluje.

Mislim da nikakve veze nema što o bojama razmišljam kao o ljudima, ili o ljudima kao štapićima krede, onako belim i krutim, sem ukoliko nisu smeđa kreda ili crna?

Mislim da znam šta volim i želim, a ona to ne zna, i neću da volim i želim ono što ona hoće od mene.

Ona neće da zna šta mislim. Hoće da govorim ono što drugi ljudi govore. "Dobro jutro, doktorka Fornam. Da, dobro sam, hvala vam. Da, mogu da sačekam. Ne smeta mi."

Ne smeta mi. Kada se javi na telefon, mogu da gledam po njenoj kancelariji i da pronađem svetlucave stvari za koje ne zna da ih ima. Mogu da pomeram glavu napred i nazad, tako da svetlo u čošku baca ili ne baca odsjaj tamo, na sjajnom omotu knjige na polici. Ako primeti da pomeram glavu napred i nazad, ona to notira u svoju beležnicu. Može se dogoditi da čak i prekine telefonski razgovor da bi mi rekla da prekinem. Kada ja to radim, onda se zove stereotipija, a opuštanje vrata kad to radi ona. Ja to zovem zabava, posmatranje odbijene svetlosti kako treperi.

Njena kancelarija odiše neobičnom mešavinom mirisa, ne samo papira, mastila, knjiga, lepka za tepih i plastike okvira od stolica, već još nečeg za šta uporno mislim da mora biti čokolada. Drži li kutiju bombonjera u fioci stola? Voleo bih da otkrijem. Znam da bi ona pribeležila u moj karton kada bih je pitao. Nije prikladno primećivati mirise. Notiranja o primećivanju su loša, ali ne poput onih u muzici, koja su pogrešna.

Ne mislim da su ostali isti u svakom pogledu. Rekla mi je da Svako zna ovo i da Svako radi ono, ali nisam slep, samo autističan, i znam da se ono što oni znaju i rade razlikuje. Kola na parkingu su različitih boja i veličina. Jutros je trideset i sedam odsto njih plavo. Devet odsto njih je preveliko: kamioni ili kombiji. Ima osamnaest motora u tri stalka,

što znači da bi u svakom trebalo da ih je po šest, sem što je deset njih u poslednjem stalku, blizu održavanja. Različiti televizijski kanali daju različite programe; ne bi tako bilo da su svi isti.

Kada spusti telefon i pogleda me, lice joj ima onaj izraz. Ne znam kako bi ga većina ljudi nazvala, ali ja ga nazivam JA SAM PRAVA izraz. To znači da je ona prava i da ima odgovore, a ja sam neko niži, ne skroz pravi, iako mogu da osetim hrapavo tkanje kancelarijske stolice preko pantalona. Pre sam stavljao časopis pod sebe, ali ona kaže da nema potrebe za tim. Ona je prava, ona razmišlja, tako da zna šta mi treba, a šta ne.

"Da, doktorka Fornam. Slušam." Njene reči sipaju po meni, pomalo dražeći, kao sirće po koži. "Osluškuj znake za konverzaciju", kaže mi i čeka. "Da", odvratim. Ona klimne glavom, notira u karton, i kaže "odlično", ne gledajući me. Neko, dole negde niz hodnik, kreće ovamo. Nekih dvoje, razgovaraju. Ubrzo, njihove se reči mešaju se sa njenim. Slušam o Debi u petak... sledećeg puta... idu: "Jesu li? I rekao sam joj. Ali nikad cica za šankom... ne može biti", a doktorka Fornam čeka da nešto odgovorim. Ne bi mi ona pričala o cici za šankom. "Žao mi je", kažem. Ona mi kaže da bolje obratim pažnju, zapisuje još jednu belešku u moj karton i pita me za moj društveni život.

Ne sviđa joj se ono što joj kažem, a to je da igram igrice na internetu sa svojim prijateljem Aleksom iz Nemačke i sa svojim prijateljem Kijem iz Indonezije. "U pravom životu", kaže odsečno. "Ljudi na poslu", odgovorim na šta ona ponovo klimne glavom, a potom pita za kuglanje, mini-golf i bioskop, i za lokalni ogranak Udruženja autista.

Od kuglanja me bole leđa i buka je ružna u mojoj glavi i tamo ima duvanskog dima od kojeg me bole sinusi. Minijturni golf je za klince, ne za odrasle, ali nije mi se dopadao čak ni kad sam bio dete. Voleo sam ležerteg^[2], ali kada sam joj rekao za to na prvom sastanku zapisala je "sklonost ka nasilju." Trebalo je baš mnogo da se skinu sa dnevnog reda ta pitanja o nasilju, i siguran sam u to da nikada nije izbrisala tu zabelešku. Podsećam je da ne volim ni kuglanje ni minijturni golf, na šta mi ona kaže da bi trebalo da se potrudim. Kažem joj da sam bio u tri bioskopa i ona me pita za njih. Čitam prikaze, tako da joj mogu ispričati zaplete. Ni filmove nešto ne volim, posebno ne u bioskopima, ali moram imati bar nešto da joj kažem... i do sada nije provalila da su moja prosta prepričavanja zapleta pravo iz prikaza.

Pripremam se za sledeće pitanje koje me uvek razbesni. Moj seksualni život nije njena briga. Njoj bih poslednjoj na svetu rekao za devojkicu ili dečka. Ali ona i ne očekuje da ih imam; samo hoće da dokumentuje da nemam i to je još gore.

Napokon, gotovo je. Kaže da će me videti sledeći put, i ja odgovaram: "Hvala, doktorka Fornam", ona uzvraća: "Vrlo dobro", kao da sam dresirani pas.

Napolju je vrelo i suvo, moram da škiljim jer sva parkirana vozila svetlucaju. Ljudi koji koračaju trotoarom su tamne mrlje na suncu i teško je gledati kroz treperenje svetla dok mi se oči ne prilagode.

Koračam prebrzo. Znam to, ne samo po čvrstom batu svojih cipela po pločniku, već i zato što mi se za zgrčena lica ljudi koji idu ka meni čini da znače kako su zabrinuti. Zašto? Ne pokušavam da ih udarim. Dakle, usporiću i misliti muziku.

Doktorka Fornam kaže da bi trebalo da naučim da uživam u muzici u kojoj uživaju drugi ljudi. Pa ja i uživam. Znam da i drugi ljudi vole Baha i Šuberta, a nisu svi od njih autisti. Nema dovoljno autističnih ljudi da bi popunili sve one partere i opere. Ali za nju "drugi ljudi" znači "većina ljudi." Mislim na kvintet *Pastrmka*, i kako mi muzika teče kroz glavu, osećam kako mi se disanje smiruje i kako mi se koraci usporavaju da bi se uskladili uz njen ritam.

Ključ mi sa lakoćom uklizava u bravu od kola, sada kada imam pravu muziku. Sedište je toplo, prijatno toplo, meka koža me smiruje. Pre sam koristio jamboliju, ali sam jednom od prvih plata kupio pravu ovčiju kožu. Neko vreme cupkam uz muziku u glavi, pre no što pokrenem motor. Ponekad je teško održati muziku dok se motor pokreće; volim da sačekam dok se ne uskladi sa taktom.

U povratku na posao puštam da me muzika lagano provede preko raskrsnica, kroz saobraćajna svetla, gužvu, a potom kroz kapije kompanijskog kruga, kako ga nazivaju. Naša zgrada je pravo nadesno; munjevito pokazujem propusnicu čuvaru parkinga i pronalazim svoje omiljeno mesto. Čujem ljude iz drugih zgrada kako se žale da nisu dobili svoje omiljeno mesto, ali mi ga ovde uvek dobijemo. Niko ne bi zauzeo moje mesto niti bih ja uzeo ičije. Dejl mi je zdesna, Londa sleva, nasuprot Kameronu.

Ulazim u zgradu uz poslednji stavak omiljenog mi dela melodije, puštam je da se lagano utiša dok prolazim kroz vrata. Dejl je tamo, kraj automata za kafu. Ne progovara, a ni ja. Doktorka Fornam bi htela da progovorim, ali nema razloga za to. Vidim da je ozbiljno zaokupljen mislima i da ga ne treba prekidati. I dalje sam iznerviran zbog doktorke Fornam, kao što sam i svakog tromesečja, tako da prolazim pored svog stola i produžim ka mini-teretani. Skakanje će pomoći. Skakanje uvek pomaže. Tamo nema nikoga, tako da kačim znak na vrata i glasno puštam dobru muziku za skakanje.

Niko me ne prekida dok skačem; zbog snažnog odbačaja trampoline praćenog bestežinskim letom osećam se prostrano i lako. Um mi se, osećam, rasteže, opušta, čak i u savršenom skladu s ritmom muzike. Kada osetim da mi se vraća usredsređenost, i kada me radoznalost još jednom potakne na posao, usporavam skakanje do dečjeg pocupkivanja i odbacujem se sa trampoline.

Niko me ne zaustavlja dok prilazim stolu. Mislim da je Linda tamo, i Bejli, ali nije ni bitno. Kasnije možemo na večeru, ali ne sada. Sada sam spreman za rad.

Simboli sa kojima radim su za većinu ljudi bez značenja i zbunjujući. Teško je objasniti šta radim, ali znam da je taj posao značajan, zato što me plaćaju dovoljno da bih sebi priuštio kola, stan, a obezbeđuju i teretanu i tromesečne posete doktorki Fornam. U osnovi, tragam za obrascima. Neki imaju složena imena, i ostali ljudi nalaze da ih je teško videti, ali za mene su oduvek bili prosti. Trebalo je samo da naučim da ih opišem tako da drugi vide da sam nešto pronašao.

Stavljam slušalice i biram muziku. Za projekat na kojem sam sada Šubert je suviše kitnjast. Bah je savršen, složeni tonski spojevi odražavaju obrazac koji mi je potreban. Puštam onaj deo uma koji pronalazi i generiše obrasce da utone u projekat, a dalje je kao kad gledaš kako se kristali leda šire na površi mirne vode... jedna za drugom, linije leda se šire, račvaju, ponovo račvaju, prepliću... preostaje mi samo da obratim pažnju i postaram se da obrazac ostane simetričan ili nesimetričan ili šta god se u projektu traži. Ovog puta je više rekurzivan nego što je to obično slučaj, i u glavi ga vidim poput gomila fraktalnog rasta koje oblikuju bodljikavu sferu.

Kada mi se ivice zamute, malo se trgnem i udobno se zavalim. Prošlo je pet sati a da nisam ni primetio. Sva uznemirenost od doktorke Fornam je nestala i ostao mi je spokoj. Ponekad, kada se vratim, nisam u stanju da radim i više od jednog dana, ali mi je ovog puta skakanje vratilo ravnotežu. Vetrenjačica se sporo okreće na ventilacionom otvoru iznad mog radnog stola. Dunem u nju i tren posle - u stvari, posle 1,3 sekunde - ona se zavrti brže, svetlucajući purpurno i srebrno na svetlu. Odlučujem da uključim ventilator, da bi se sve vetrenjačice i svrtuljci mogli vrteti zajedno, ispunjavajući kancelariju treperavom svetlošću.

Upravo kada je zaslepljenost nastupila, čujem Bejlja kako doziva s kraja hodnika. "Je l' neko za picu?" Gladan sam; stomak mi krči i iznenada osećam sve mirise u kancelariji: papir, radni sto, itison, tečnost za čišćenje metala/plastike/prašine... sebe. Isključujem ventilator, još jednom pogledam svetlucavu vrteću lepotu, i izlazim u hodnik. Dovoljan je samo ovlašni pogled na lica mojih prijatelja da bih znao ko ide, a ko ne. Nema potrebe da pričamo o tome; poznamo se.

Okolo devet stižemo u piceriju. Linda, Bejli, Erik, Dejl, Kameron i ja. Čaj je isto hteo da jede, ali ovde su stolovi samo za šestoro. On razume. I ja bih razumeo da su on i ostali prvi hteli da idu. Ne bih hteo da dođem ovamo i sedim za drugim stolom, tako da znam da neće doći i nećemo morati da pokušavamo da ga uguramo. Prošle godine novi menadžer to nije razumeo. Stalno je pokušavao da organizuje velike ručkove za nas i da nam izmeša mesta za sedenje. "Ne budite toliko užtogljeni", govorio bi nam. A mi smo se, kad nas ne gleda, vraćali na mesta na kojima volimo da sedimo. Dejl ima tik na oku

koji smeta Lindi, tako da ona sedi tamo odakle ga ne vidi. Meni je to smešno, i volim da ga posmatram, tako da mu sedim sleva, odakle izgleda kao da mi Dejla namiguje.

Ljudi koji ovde rade nas poznaju. Čak i kada nas drugi u restoranu predugo posmatraju zbog naših pokreta i načina na koji razgovaramo - ili ne - ovi odavde nas nikada ne gledaju u stilu "tornjajte se", što se dešavalo na drugim mestima. Linda samo pokaže ono što želi ili ponekad prethodno napiše, i nikada je ne uznemiravaju dodatnim pitanjima.

Večeras je naš omiljeni sto prljav. Jedva podnosim pogled na pet zamazanih tanjira i tepsije s picom; stomak mi se okreće od pomisli na mrlje od sosa i sira i mrvica, a sve je još gore zbog neparnog broja. Desno od nas je prazan sto, ali taj nam se ne sviđa. Tik je uz prolaz ka toaletima i previše ljudi nam ide iza leđa.

Čekamo, pokušavamo da budemo strpljivi, dok Zdravo-ja-sam-Silvija (to joj piše na pločici sa imenom, kao da je proizvod na prodaju, a ne osoba), pokazuje nekome od ostalih da počisti naš sto. Ona mi se sviđa i mogu da se setim da je zovem Silvija bez onog Zdravo-ja-sam, sve dok ne gledam u njenu pločicu. Zdravo-ja-sam-Silvija nam se uvek smeška i trudi se da nam bude na usluzi; Zdravo-ja-sam-Džin je razlog što ne dolazimo četvrtkom, kada ona radi u ovoj smeni. Ne sviđamo joj se i mrmlja sebi u bradu kada nas vidi. Ponekad neko od nas dođe da preuzme porudžbine za ostale; poslednji put kada sam ja dolazio, Zdravo-ja-sam-Džin rekla je jednom kuvaru dok sam odlazio sa kase: "Bar nije doveo i ostale čudake." Znala je da sam čuo. Htela je da čujem. Jedino nam ona stvara nevolje.

No, večeras su tu Zdravo-ja-sam-Silvija i Tajri, koji skuplja tanjire i prljave noževe i viljuške kao da mu to uopšte ne smeta. Tajri ne nosi pločicu sa imenom; on samo čisti stolove. Znamo da je Tajri jer smo čuli da ga ostali tako zovu. Kada sam ga prvi put pozvao po imenu, izgledao je zatečeno i pomalo uplašeno, ali sada nas poznaje iako nas ne oslovljava imenom.

"Začas ću tu", kaže i pogleda nas iskosa; nemam utisak da je ljut ili da im nešto zamera, što iskosa znači. "Dobro ste?"

"Dobro", odgovara Kameron. Krišom pocupkuje s peta na prste. Uvek to pomalo radi, ali rekao bih da je sada brže nego obično. Posmatram reklamu za pivo kako trepće u izlogu. To se dešava iz tri dela, crvenog, zelenog, potom plavog u sredini, a onda se u istom trenu sve pogasi. Trep, crveni. Trep, zeleni, trep plavi, potom, trep, crveni/zeleni/plavi, svi pogašeni, svi upaljeni, svi pogašeni i sve nanovo. Veoma jednostavan obrazac i boje nisu toliko lepe (za moj ukus, crvena suviše vuče na narandžastu, a i zelena, ali zato je plava lepa), no opet je to obrazac za posmatranje.

"Vaš sto je spreman", kaže Zdravo-ja-sam-Silvija a ja nastojim da se ne trgnem kad se okrenem od reklame za pivo ka njoj. Nameštamo se oko stola na uobičajeni način i sedamo. Ješćemo isto kao i svaki put kad dođemo ovamo, tako da nam ne treba mnogo vremena za porudžbinu. Čekamo da nam stigne hrana, ne razgovaramo zato što se svako od nas, na svoj način, privikava na situaciju. Zbog posete doktorki Fornam svestan sam detalja ovog procesa više nego obično: Linda lupka prstima po lopatici svoje kašike u složenom obrascu koji očarao nekog matematičara isto kao i nju. Ja, pak, krajičkom oka posmatram reklamu za pivo, što radi i Dejl. Kameron se igra plastičnom kockicom koju drži u džepu, dovoljno diskretno da ljudi koji ga ne znaju ne bi primetili, ali ja vidim ritmično podrhtavanje njegovog rukava. Bejli takođe posmatra reklamu za pivo. Erik je izvadio svoju višebojnu hemijsku i crta majušne geometrijske šare na papirnom podmetaču. Prvo crvena, potom purpurna, onda plava, zatim zelena, potom žuta, onda narandžasta, zatim ponovo crvena. Voli kada mu hrana stigne baš u trenu kada završi jedan ciklus boja.

Ovog puta piće stiže dok je na žutoj; hrana stiže na sledećoj, narandžastoj. Lice mu se opušta.

Ne bi trebalo da govorimo o projektu kada smo van kompanijskog kruga. Ali skoro smo završili sa jelom a Kameron i dalje cupka na svom mestu, sav željan da nam ispriča o problemu koji je rešio. Pogledam naokolo. Nikoga nema za stolom do nas. "Hajre", kažem mu. "Hajre" znači "počni" na našem ličnom jeziku. Ne bi trebalo da ga imamo, i niko ni ne misli da smo sposobni za nešto slično, ali jesmo. Mnogi ljudi imaju lični jezik a da čak nisu ni svesni. Mogu ga nazivati žargonom ili slengom, ali to je zapravo lični jezik, način da se kaže ko je u društvu, a ko nije.

Kameron izvlači iz džepa papir i širi ga. Ne bi trebalo da iznosimo papire iz kancelarije, da ih neko drugi ne bi uzeo, ali svi to radimo. Ponekad je teško govoriti, mnogo je lakše zapisati ili nacrtati. Prepoznajem izuvijane čuvare^[3] koje Kameron uvek stavlja u uglu svojih crteža. On voli anime. Takođe prepoznajem i obrasce koje je povezao delimičnim ponavljanjem, koje krase ekonomična elegancija većine njegovih rešenja. Svi gledamo u to i klimamo glavom. "Lepo", kaže Linda. Ruke joj se pomalo trzaju postrance; da smo u krugu kompanije, tapšala bi snažno, ali ovde se trudi da se suzdrži.

"Jeste", kaže Kameron i ponovo savija papir.

Znam da ova razmena ne bi zadovoljila doktorku Fornam. Ona bi htela da Kameron objasni crtež, čak i ako nam je svima jasan. Htela bi da postavljamo pitanja, komentarišemo, razgovaramo o njemu. Nema šta o tome da se priča: svima nam je jasno u čemu je bio problem i da je Kameronovo rešenje dobro u svakom smislu. Sve ostalo je mlaćenje prazne slame. Nema potrebe da to radimo između sebe.

"Razmišljao sam o brzini mraka", kažem ja, spuštenu pogleda. Pogledaće me, makar nakratko, kada progovorim; ne želim da osetim sve te poglede.

"Nema on brzinu", odgovara Erik. "To je samo prostor gde nema svetlosti."

"Kako bi izgledalo kada bi neko pojeo picu u svetu sa više od jedne sile teže?", pita Linda.

"Ne znam", kaže Dej, zvučeći zabrinuto.

"Brzina neznanja", nadodaje Linda. Zastajem nad tim za tren i shvatam.

"Neznanje se brže širi od znanja", kažem. Linda se smeška i spušta glavu. "Tako da bi brzina mraka mogla biti veća od brzine svetlosti. Ako uvek mora biti mraka oko svetla, onda mora da bude brži.

"Sada hoću da idem kući", kaže Erik. Doktorka Fornam bi htela da ga upitam je li uznemiren. Znam da nije; sada ide kući, gledaće svoju omiljenu emisiju. Kažemo "do viđenja", jer smo na javnom mestu i svi znamo da to treba reći kada si u javnosti. Vraćam se u krug kompanije. Hoću da neko vreme gledam svoje zvrkove i svrtuljke pre nego što pođem kući na spavanje.

Kameron i ja smo u teretani, razgovaramo kroz snažne izdisaje pošto skačemo na trampolinama. Obojica smo poslednjih dana uradili dosta dobrog posla pa se opuštam.

Ulazi Džou Li i ja pogledam Kameronu. Džou Li ima samo dvadeset i četiri godine. Bio bi jedan od nas da nije prošao tretmane koji su razvijeni prekasno za nas. Misli da je jedan od nas, zato što zna da je trebalo da bude, i ima neke naše osobine. Na primer, veoma je dobar u apstraktnom mišljenju i rekurzijama. Voli neke od istih igrica; voli našu teretanu. Ali mnogo je bolji - zapravo, normalan je - u svojoj sposobnosti da čita umove i izraze. Normalne umove i izraze. Nedostaje mu veza sa nama koji smo mu na neki način najbliži rođaci.

"Ćao, Lu", obraća mi se. "Ćao, Kam." Vidim da se Kameron ukočio. Ne voli da mu se ime skraćuje. Rekao mi je da to izgleda kao da mu neko seče noge. Kazao je to i Džou Liju, ali ovaj zaboravlja zato što toliko vremena provodi s normalnima. "Kakojiiide?", pita otežući reči i zaboravljaajući da nam okrene lice da bismo mogli da mu vidimo usne. Razumem, zato što je moje auditorno procesiranje bolje od Kameronovog, a i znam da Džou Li često oteže reči.

"Kako ide?", izgovaram jasno, radi Kameronu.

"Dobro, Džou Li", tiho procedi Kameron.

"Steeechuli?", pita Džo Li i, ne sačekavši odgovor, navaljuje. "Neko radi na inverznom postupku za autizam. Uspelo je kod nekih pacova ili na tako nečem, pa ga isprobavaju na primatima. Kladim se da neće proći mnogo pre no što vi momci budete normalni kao ja."

Uvek je pričao da je jedan od nas, ali ovo je u potpunosti razjasnilo da nikada nije zaista verovao u to. Mi smo "vi, momci", a normalni su "kao ja." Pitam se da li je govorio da je bio jedan od nas, ali srećniji, da bismo se mi osećali bolje ili da bi udovoljio nekome drugom?

Kameron seva očima; gotovo osećam bujicu reči koja mu zagušuje grlo i onemogućava ga da progovori. Dovoljno sam pametan da ne govorim u njegovo ime. Govorim samo u svoje, kao što bi zapravo svi trebalo.

"Dakle, priznaješ da nisi jedan od nas", kažem, a Džo Li se skameni, lice mu poprima izraz za koji sam naučen da znači "povređena osećanja."

"Kako možeš reći tako nešto, Lu? Znaš da je samo tretman..."

"Ako gluvom detetu daruješ sluh, ono više nije jedno od gluvih", odvrćam. "Ako to postigneš dovoljno rano, nikada nije ni bilo. Inače je sve ostalo pretvaranje."

"Šta je inače sve pretvaranje? Šta je inače?" On izgleda zbunjeno i povređeno, i ja shvatam da sam izostavio malu stanku na mestu gde bi došao zarez da se napiše ono što sam izrekao. No njegova zabuna me uzbuđuje - to što me nije razumeo me uzbuđuje, toliko dugo je to stanje trajalo kada sam bio dete. Osećam da mi se reči zapliću u glavi, u grlu, i borim se da ih izbacim u pravilnom poretku sa odgovarajućim izrazom. Zašto ljudi ne mogu samo da kažu ono što misle, samo reči? Zašto moram da se rvem i sa tonom, brzinom, visinom, promenama?

Opazam kako mi glas postaje stegnut i mehanički. Sebi zvučim ljutito, ali zapravo osećam strah. "Tebe su popravili pre rođenja, Džo Li", kažem. "Nikada nisi proveo dane - dan - kao mi."

"Grešiš", odvrća brzo, upadajući. "Iznutra sam poput tebe, sem..."

"Sem onoga po čemu si drugačiji od nas ostalih, onoga što zoveš normalnim", nadovezujem se, upadajući mu u reč zauzvrat. Upadanje boli. Gospođica Finli, jedan od mojih terapeuta, pljesnula bi me po ruci ako upadnem u reč. Ali mi je bilo nepodnošljivo da ga i dalje slušam kako priča nešto što nije tačno. "Mogao si da čuješ i procesiraš jezičke zvuke - normalno si naučio da govoriš. Nisi imao zamućen pogled."

"Da, ali moj mozak radi na isti način."

Odmahnem glavom. Trebalo bi da zna više; govorili smo mu iznova i iznova. Teškoće koje imamo sa sluhom, vidom i drugim čulima nisu u čulnim organima, već u mozgu. Dakle, mozak ne radi na isti način ako neko nema te probleme. Da smo računari, on bi imao drugačiji glavni procesor s drugačijim instrukcijskim skupom. Čak ni dva različita računara, sa različitim čipovima, neće raditi na isti način iako koriste isti softver.

"Ali ja radim isti posao..."

Ali ne radi. On misli da radi. Ponekad se pitam misli li isto i kompanija za koju radimo, zato što su zaposlili druge džo lije, a ne još neke od nas, iako znam da među onima poput nas ima nezaposlenih. Njegova rešenja su linearna. Ponekad su veoma delotvorno, ali ponekad... Želim da to kažem, ali ne mogu, jer izgleda toliko ljutito i uznemireno.

"Ajte", kaže. "Večerajte sa mnom, ti i Kam. Ja častim."

Osećam hladnoću u stomaku. Ne želim da večeram sa Džoom Lijem.

"Ne mogu", progovara Kameron. "Imam zakazano." Mislim da ima zakazano sa svojim partnerom u šahu iz Japana. Džo Li se okreće ka meni.

"Izvini", setim se da kažem. "Imam sastanak." Znoj mi curi niz leđa; nadam se da Džo Li neće pitati kakav sastanak. Dovoljno je loše što znam da ima vremena za večeru sa njim između ovog trenutka i sastanka, ali budem li morao da slažem za sastanak, dani ću se osećati bedno.

* * *

Džin Krenšo je seo u fotelju na jednom kraju stola; Pit Oldrin je poput ostalih seo na običnu stolicu bočno. Tipično, mislio je Oldrin. Saziva sastanke zato što se u fotelji očigledno vidi koliko je važan. Bio je to treći sastanak u četiri dana, a Oldrinu se na stolu nagomilao posao koji zahvaljujući ovome ne može da posvršava. Isto je bilo i sa ostalima.

Današnja tema je bila "Negativan duh na radnom mestu", što se izgleda odnosilo na svakoga ko na bilo koji način dovodi u pitanje Krenšoa. Umesto toga, trebalo je da "prate viziju" - njegovu viziju, i da se na to usredsrede do zanemarivanja svega ostalog. Sve što se ne uklapa u viziju bilo je... sumnjivo, ako ne i loše. Nije bilo demokratije u njoj: ovo je posao, ne žurka. Krenšo je to ponovio nekoliko puta. Potom je istakao da je Oldrinova sekcija, odeljenje A, interno poznata kao primer onoga šta nije u redu.

Oldrina je zapeklo u stomaku; osetio je gorak ukus u ustima. Odeljenje A je imalo izvanrednu produktivnost; u svom dosijeu je imao niz pohvala zbog toga. Kako je Krenšo ikako mogao pomisliti da s tim odeljenjem nešto ne valja?

Pre no što je mogao da se ubaci, progovorila je Medž Demont. "Znate, Džine, u ovom odseku smo oduvek radili kao tim. Sada upadate ovde i ne obraćate pažnju na naše ustanovljene - i uspešne - načine zajedničkog rada..."

"Ja sam rođeni vođa", odvrati Krenšo. "Moj profil ličnosti pokazuje da sam isklesan da budem kapetan, a ne posada."

"Timski rad je važan za svakoga", nadoveza se Oldrin. "Vođe treba da nauče kako da sarađuju sa ostalima..."

"To nije moj dar", reče Krenšo. "Moj dar je da nadahnjem ostale i da pružam snažno vođstvo."

Njegov dar, razmišljao je Oldrin, bio je u tome da naređuje bez zasluženog prava na to, ali došao je sa visokim preporukama više uprave. Svi bi oni bili otpušteni pre nego on.

"Ovi ljudi", nastavio je Krenšo, "moraju da shvate da nisu sve i svja u ovoj kompaniji. Moraju se uklopiti; njihova dužnost je da rade posao zbog kojeg su zaposleni..."

"A ako su neki od njih takođe rođene vođe?", upitao je Oldrin.

Krenšo je frknuo. "Autisti? Vođe? Mora da se šališ. Nemaju ono što je potrebno; ne razumeju ni osnovna načela na kojima društvo funkcioniše."

"Imamo obavezu prema ugovoru...", promeni Oldrin smer rasprave pre no što se previše razljuti da bi govorio razumljivo. "Prema uslovima ugovora, moramo im obezbediti radne uslove koji im odgovaraju."

"Pa, obezbeđujemo ih i te kako zar ne?", Krenšo se skoro tresao od besa. "I to po previsokoj ceni. Te njihova lična teretana, razglas, te parking, te svakakve drangulije."

Viša uprava je takođe imala sopstvenu teretanu, razglas, parking, i takve zgodne drangulije kao što su deonice po nižoj ceni. Ali ne bi vredelo to pominjati.

Krenšo je nastavio. "Siguran sam da bi naši ostali trudbenici voleli da imaju prilike da se igraju u tom pesku - ali oni rade svoj posao."

"I odeljenje A radi svoj posao", odvratio je Oldrin. "Njihove cifre produktivnosti..."

"Odgovarajuće su, slažem se. No bilo bi mnogo bolje kada bi vreme koje provedu u igri proveli radeći."

Oldrin je osetio kako mu se vrat žari. "Ta produktivnost nije samo *odgovarajuća*, Džine. Ona je izvanredna. Odeljenje A je, od čoveka do čoveka, produktivnije nego ijedno drugo. Možda bi trebalo drugima da omogućimo da imaju istu vrstu suportivnih sredstava koja dajemo odeljenju A..."

"I da nam marža profita padne na nulu? To bi se svidelo našim deoničarima. Pite, divim ti se što se zauzimaš za svoje ljude, ali upravo zbog toga nisi postao VP^[4], i zašto nećeš napredovati dalje, dok god ne budeš naučio da sagledaš celu sliku, da ispratiš viziju. Ova kompanija postaje uspešna i potrebna joj je zdrava radna snaga, produktivni radnici - ljudi kojima nisu potrebni svi ti mali dodatni izdaci. Skidamo salo, vraćamo se vitkoj, žilavoj, produktivnoj mašini..."

Bombastične reči, mislio je Oldrin. Iste one protiv kojih se pre svega borio da bi nabavio odeljenju A dodatna pomagala zahvaljujući kojima je postalo toliko produktivno. Kada je profitabilnost tog odeljenja dokazala da je on u pravu, viša uprava je velikodušno legla na rudu - mislio je. Ali sada su ubacili Krenšoa. Jesu li znali? Je li moguće da ne znaju?

"Znam da imaš starijeg brata sa autizmom", reče Krenšo povlađujućim tonom. "Osećam tvoj bol, ali moraš razumeti da je ovo stvarni svet, ne vrtić. Ne može se dozvoliti da tvoji porodični problemi pišu politiku kompanije."

Oldrin požele da dohvati bokal i razbije mu ga - s vodom i kockicama leda u njemu - o glavu. Ali nije toliko glup. Ništa ne bi ubedilo Krenšoa da se on za odeljenje A bori iz mnogo složenijih razloga od toga što ima autističnog brata. Skoro da je odbio da radi tamo zbog Džeremija, zbog detinjstva provedenog u senci njegovih razuzdanih ispada, zbog toga što su mu se ostala deca rugala jer ima "ludog retardiranog brata." Džeremija mu je bilo preko glave; zakleo se, kada je otišao od kuće, da će izbegavati sve što bi ga podsećalo, da će živeti među sigurnim, razumnim, normalnim ljudima do kraja života.

Mada, sada je bilo razlike između Džeremija (koji je još uvek živio u grupnom smeštaju, provodio dane u centru za dnevnu brigu za odrasle, nesposoban za išta više sem osnovne brige o sebi) i ljudi i žena iz odeljenja A, što ga je teralo da se zauzme za njih. Ponekad mu je i dalje bilo teško da vidi ono što im je zajedničko s njim a da ne uzmakne. A opet se sve dok radi s njima osećao manje krivim zbog toga što roditelje i Džeremija ne posećuje više od jedanput godišnje.

"Grešiš", rekao je Krenšou. "Budeš li pokušao da ukloniš suportivna pomagala odeljenja A, više ćeš koštati ovu kompaniju u pogledu produktivnosti nego što ćeš time dobiti. Zavisimo od njihovih posebnih sposobnosti; traganje za algoritmima i analiza obrazaca koje su razvili prekratili su vreme od neobrađenih podataka do proizvodnje - to je naša prednost pred konkurencijom..."

"Ne slažem se. Tvoj posao je da održiš njihovu produktivnost, Oldrine. Hajde da vidimo jesi li dorastao tome."

Oldrin proguta gnev. Krenšo je imao kez čoveka koji zna da je na vlasti i uživa dok posmatra podređene kako se grče. Krajičkom oka je pogledao naokolo; ostali ga namerno nisu gledali, nadajući se da se nevolja koja se sručila na njega neće ostrviti i na njih.

"Pored toga", nastavio je Krenšo. "Izlazi nova studija, iz laboratorije u Evropi. Trebalo bi da bude na internetu za dan ili tako nešto. Još je eksperimentalna, ali, koliko sam razumeo, veoma obećava. Možda bi trebalo da im predložimo da se prijave za to."

"Novi tretman?"

"Da. Ne znam mnogo o tome, ali znam nekoga ko zna, i ko je znao da preuzimam grupu autista. Rekao mi je da pripazim na to kada budu započela testiranja na ljudima. Trebalo bi da sredi taj osnovni nedostatak, tako da postanu normalni. Kada bi bili takvi, ne bi imali opravdanja za sva ta luksuziranja."

"Kada bi bili takvi", odvratio je Oldrin, "ne bi mogli da obavljaju posao."

"U svakom slučaju, ne bismo morali da obezbeđujemo te stvari...", Krenšoov široki zamah je podrazumevao sve, od teretane do ličnih kabina sa vratima. "Ili bi bili u stanju da obavljaju svoj posao po nižoj ceni za nas, ili, ako to ne budu u stanju - više ne bi bili naši radnici."

"Kakav je tretman u pitanju?", upitao je Oldrin.

"Oh, neka kombinacija neurostimulatora i nanotehnologije. Navodno, podstiče razvoj pravih delova mozga." Krenšo se nacerio, neprijatno. "Pite, a zašto ne bi saznao sve o tome i poslao mi izveštaj? Ako upali, mogli bismo čak da krenemo i na Severnoameričku licencu^[5]."

Oldrin je hteo da ga prostreli pogledom, ali znao je da to ne bi pomoglo. Ušetao je u njegovu zamku; odeljenje A bi njega okrivilo ako bi ishod bio loš po njih. "Znaš da nikoga ne možeš naterati na tretman", odvratio je, dok mu je znoj gmizao niz rebra, golicajući. "Imaju ljudska prava."

"Ne mogu da zamislim ikoga ko bi želeo da bude takav", rekao je Krenšo. "A ako žele, to je već za psihijatrijsku evaluaciju, mislim. Hteti da radije budeš bolestan..."

"Oni nisu bolesni", kazao je Oldrin.

"I sa felerom. Hteti radije specijalni tretman od leka. To bi već moralo da bude neki vid mentalne neuravnoteženosti. Verujem da bi tu bilo ozbiljnih osnova za razmatranje o ukidanju, s obzirom na to da oni rade na osetljivom poslu, koji bi drugi rado prihvatili."

Oldrin se ponovo borio sa željom da nečim teškim opauči Krenšoa po glavi.

"To bi moglo pomoći čak i tvom bratu", nadodao je Krenšo.

To je prelilo čašu. "Molim te da ostaviš mog brata na miru", procedi Oldrin kroz zube.

"De, de, nisam mislio da te naljutim." Krenšo se osmehivao još šire. "Samo sam mislio kako bi možda pomoglo..." Nehajno odmahnuvši, okrenuo se ka sledećem po redu, pre nego što je Oldrinu uspeo da kaže išta od razornih reči koje su mu se komešale u glavi. "Sad, Dženifer, o planiranim rokovima koje tvoj tim neće ispoštovati..."

Šta je Oldrin preostalo da uradi? Ništa. Šta je tu iko mogao da uradi? Ljudi poput Krenšoa stižu na vrh baš zato što su takvi - to je upravo ono što je potrebno. Izgleda.

Ako je i postojao takav tretman - mada nije baš verovao u to - da li bi pomogao njegovom bratu? Mrzeo je Krenšoa što mu je pod nos bacio taj mamac. Napokon je prihvatio Džeremija takvog kakav je; uspeo je da se izbori sa starim gnevom i krivicom. Šta bi značilo da se Džeremi promeni?

[1] Sveprožimajući razvojni poremećaj hiperleksiju (*hyperlexia*) karakterišu tri osnovne grupacije simptoma: fasciniranost slovima ili brojevima; sposobnost čitanja se razvija mnogo pre očekivanog uzrasta; poteškoće u verbalnoj komunikaciji; poteškoće u oblasti socijalizacije i interakcije s ljudima - prim. prev.

[3] U originalu se ova igra zove 'laser-tag' i veoma je popularna danas u Sjedinjenim Državama. U pitanju je vrsta simulacije borbenih akcija u kojima učesnici nose laserske puške i osetljiva odela, slično kao i kod borbi puškama koje imaju punjenja sa bojom - pejtbol; prim. prev.

[3] Ovi "čuvari" su zapravo veoma slični crtežima koje nazivamo "čiča-Gliša." Po autorkinim rečima, autisti veoma često crtaju uprošćene ljudske figure koje mogu imati različite namene - mogu da čuvaju sadržaj na papiru od tuđih očiju, da uveseljavaju ili nešto drugo. Prim. prev.

[4] VP je na engleskom jeziku skraćenica za *vice president*, što u bukvalnom prevodu znači potpredsednik, no, pošto se ovde govori o kompaniji, ekvivalent bi bio "zamenik direktora." Prim. prev.

[5] *North American license* - dozvola po kojoj američke i kanadske kompanije kupuju prava na neki industrijski patent, metod, proces i potom ga rabe kao svoj. Prim. prev.

Copyright © 2003 by Elizabeth Moon

Copyright © 2006 by NEOR doo Novi Sad